

Dags att bryta villfarelsen om samband mellan otrevlighet och skicklighet

På TV går det för tillfället en serie med titeln »House«. Dr House är namnet på en läkare som i serien framställs som en skicklig diagnostiker – som en medicinens Sherlock Holmes. Men han är samtidigt arrogant – en person som tycks sakna varje form av empati, som är notoriskt och nästan medvetet oförskämd och kränkande mot både patienter och kolleger. Budskapet som serien förmedlar är tydligt: föreställningen om ett nära samband mellan otrevlighet och skicklighet.

Varifrån kommer denna föreställning om att otrevlighet och skicklighet är så intimt kopplade? Är det en ny föreställning och hur utbredd är den, finns den endast i populära framställningar och bland patienter, eller finns den även inom läkarkåren och i sjukvården?

Under 1970-talet när jag läste medicin på Rigshospitalet i Köpenhamn auskulterade vi på bland annat sjukhusets akutmottagning. Efter att ha varit där en vecka var det dags att evaluera och sammanfatta intryck och lärdomar. Alla var ganska nöjda med handledningen, men vi hade lagt märke till att läkarna sällan lyssnade till vad patienterna hade att säga. De avbröt dem och visade ingen respekt – vissa var till och med ganska bryska. Den ansvariga överkirurgens reaktion på vårt påpekande var så här: »Men hör ni, skulle ni inte hellre vilja bli behandlade av en skicklig läkare som är en skitstövle än av en snäll som är oskicklig?« Föreställningen om den skickliga men otrevliga doktorn alternativt den trevliga men oskickliga fanns alltså redan då uttalad inom sjukvården. Innan dr House dök upp i rutan trodde jag att föreställningen hade dött ut, men så är möjligen inte fallet.

Det går inte omedelbart att härleda varifrån föreställningen kommer. Det kan säkert finnas olika förklaringar. En historisk förklaring skulle kunna vara att trevlighet är associerad med oskicklighet genom placebobehandlings koppling till kvacksalveri. Placebo betyder »jag kommer att behåga«, och redan vid 1900-talets början förknippades placebobehandling med kvacksalveri. Den vänliga och respektfulla läkaren kanske fortfarande förknippas med charlatanen, som måste kompensera sin oskicklighet med att behåga i kontrast mot att vara till medicinsk nytta.

Det intressanta är att man ställs inför dikotomin »antingen en skicklig och otrevlig läkare eller en trevlig och oskicklig« som om det inte fanns någon tredje möjlighet. Analytiskt sett finns det åtminstone fyra kombinationer:

		Läkaren är	
		skicklig	oskicklig
Läkaren är	respektfull	1	2
	respektlös	3	4

Utöver de två redan nämnda kombinationerna tillkommer kombinationen »respektfull och skicklig doktor« (1) samt kombinationen »respektlös och oskicklig« (4). Idealet är förstås – åtminstone ur patientens synvinkel – att få träffa en doktor som är både respektfull och skicklig. Sådana läkare finns faktiskt i verkligheten. Jag har själv haft förmånen att träffa många som enligt min uppfattning fungerat som goda förebilder för både läkarstuderande och yngre kolleger. Men problemet är ju att om man håller fast vid dikotomin »antingen skicklig och otrevlig eller snäll och oskicklig« kan det om man träffar en respektfull doktor vara svårt att föreställa sig att denna kan vara skicklig; tvärtom leder föreställningen till att man bör se upp, eftersom man enligt föreställningen borde förvänta sig en oskicklig doktor. Man kanske föreställer sig att snällheten ska kompensera oskickligheten. Och omvänt, träffar man på en »skitstövle« har man svårt att föreställa sig att han/hon kan vara oskicklig – otrevligheten måste kompenseras med skicklighet.

Om nu föreställningen »antingen otrevlig och skicklig eller trevlig och oskicklig« lever kvar, kan man undra hur man som läkarstuderande eller yngre läkare agerar om man önskar framstå som skicklig, eller åtminstone inte vill uppfattas som oskicklig. Även om det säkert bjuder emot kan det inte uteslutas att man, medvetet eller omedvetet, tidigt börjar träna sig i att vara lagom otrevlig. Oberoende av om man tränar sig i att vara otrevlig i syftet att framstå som skicklig eller i syftet att inte uppfattas som oskicklig är denna typ av träning inte helt i överensstämmelse med vad man tänkt sig med etikutbildningen inom läkarprogrammen.

TV-serien om dr House illustrerar att föreställningen »antingen skicklig och respektlös eller snäll och oskicklig« fortfarande lever vidare, åtminstone i populariserade framställningar av sjukvården. Frågan är om föreställningen fortfarande lever även bland patienter och inom sjukvården, bland sjuksköterskor och läkare, och att man förmedlar föreställningen vidare till exempelvis läkarstuderande och på så vis påverkar deras attityder och förhållningssätt. Borde inte denna fråga närmare studeras?

Niels Lynöe
professor,
Centrum för bioetik,
Karolinska institutet, Stockholm.

DR HOUSE är ett cyniskt och medicinskt geni med total avsaknad av empati. Han är sarkastisk och otrevlig och säger alltid vad han tycker och tänker utan att fundera över konsekvenserna. Att möta patienter är det värsta han vet. Men med sina kunskaper och sin förmåga att lösa oförklarliga sjukdomstillstånd räddar han livet på svårt sjuka patienter som andra läkare misslyckats med. Så presenterar TV4 huvudrollen i serien »House«, som blivit en av USAs mest lovordade i sin genre. Dr House spelas av Hugh Laurie.